

EEN BEETJE STURING KAN GEEN KWAAD

Dit oude werkterrein van de NS in Utrecht wordt omgevormd tot een bruisend stadsdeel. De buurt wordt volop betrokken bij de plannen. FOTO'S WERRY CRONE

Waar komen de nieuwe wegen, wijken en dijken; bij de inrichting van het land krijgt de burger steeds meer te vertellen. Kan die burger dat aan?

TEKST **Onno Havermans**

Eric Luiten (links) en Rients Dijkstra.

Vinex is passé. Met die massale eenvormige nieuwbouwwijken is Nederland nu wel klaar. Maar hoe ziet het nieuwe Nederland er dan uit? Dat is ongewis, zeggen Rients Dijkstra en Eric Luiten, beiden lid van het College van Rijksadviseurs. Nu de rijkssoeverheid keuzes overdraagt aan regio's en gemeenten mag de burger het zeggen. En die is wispelturig.

Als iemand zou moeten weten hoe toekomstig Nederland eruit gaat zien, hoe en waar we straks wonen, dan de Rijksadviseur Infrastructuur en Stad en de Rijksadviseur Landschap en Water, zou je denken. Maar vooruitkijken blijkt moeilijk en specialisten zijn slechte voorspellers, zegt Dijkstra.

Luiten verwijst naar het toekomstbeeld van twaalf jaar geleden, toen toenmalig minister Sybilla Dekker de laatste hand legde aan haar Nota Ruimte. Er werden kaarten getekend waarop de Randstad uit zijn voegen barst en steden in Brabant en Limburg aan elkaar groeien – daar zouden we gaan wonen – naast talloze gebieden die zijn 'vernat' om in de behoefte aan zoet water te voorzien.

Dekker was al begonnen met de decentralisatie, die het huidige kabinet kenmerkt. Haar voorganger Jan Pronk was nog van het grote sturen, met strikt afgebakende rode en groene contouren – voor woonbestemming en buitengebied – in zijn, nooit bekrachtigde, Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening, de opvolger van de Vierde Nota Extra (Vinex). Die planmatige aanpak bepaalde goeddeels hoe Nederland er nu bij ligt, al is er van de zoetwaterbekkens slechts een klein deel gerealiseerd en kunnen de agglomeraties nog wel een zetje gebruiken.

Maar de tijd dat de overheid sturing gaf is voorbij. "Inmiddels is de inrichting van het landschap een gezelschapsspel geworden", zegt Luiten. Lokale partijen en maatschappelijke organisaties besluiten waar de nieuwe woonwijken, snelwegen, dijken en windmolens komen en hoe ze eruit gaan zien.

Klimaatverandering

Bepalend in de keuzes is hoe we inspelen op de verandering van het klimaat, zeggen de twee rijksadviseurs. "Ik geloof niet dat er discussie bestaat over de noodzaak om over te stappen van olie en gas op herwinbare energie. En ook niet over de bescherming tegen hoogwater", aldus Luiten. "Het Deltaprogramma (een project dat Nederland beschermt tegen hoogwater en tegelijk zorgt voor voldoende zoet water, red.) is een Kamerbreed gesteunde, goed onderbouwde vooruitblik, inclusief de miljarden die nodig zijn voor dijken, herinrichting en zoetwatervoorziening. Minister Schultz heeft het op de wagen gezet en een duwtje gegeven. Hetzelfde heeft minister Kamp gedaan met het Energieakkoord. Overheid en burgers hebben elkaar gevonden in de noodzaak."

"Dat ervaar ik anders", werpt Dijkstra tegen.

'De inrichting van het Nederlandse landschap een gezelschapsspel geworden'

"Ik zie burgers niet omarmen wat de overheid zegt te weten. Hooguit 'het zal wel, maar niet in mijn achtertuin'. De 35 handtekeningen van organisaties onder het Energieakkoord representeren niet de burgers. Als dat wel zo was, zou je minder weerstand verwachten."

Die weerstand is er lokaal ook tegen de manier waarop het Deltaprogramma wordt uitgevoerd, beaamt Luiten. Kijk naar het verzet tegen het onder water zetten van een polder in Zeeland of bewoners van Noord-Holland die protesteren tegen dijkverzwaring langs het IJsselmeer. "Marken is een prachtig voorbeeld: op de schaal van een dijk zie je mensen zich bemoeien met de inrichting van het landschap. Die complexiteit van Nederland zal alleen maar groter worden."

Hij verwijst naar de laatste Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (vorige zomer), waarvoor een stedenbouwkundig bureau de ruimtelijke gevolgen van de overgang naar duurzame energie in kaart bracht. "De Nederlandse ruimte bleek niet groot genoeg om aan de energievraag te voldoen, zelfs met een landschap vol molens en zonnepanelen halen we hooguit 80 procent van de behoefte. Het zou misschien lukken als een aantal grote energielurpers als Tata Steel, Dow Chemical en DSM zou verdwijnen, maar dat is onrealistisch en niet wenselijk. Dat onderzoek heeft de tentoonstelling niet gehaald."

Van de meedenkende en meebeslissende burger wordt dus nogal wat gevraagd, zegt Dijkstra, die de problemen rond de gaswinning in Groningen als voorbeeld noemt. "We moeten afkicken van het goedkope gas, van de rijkdom en de leveringszekerheid. Het besef dringt door dat we afspraken moeten maken met andere landen om niet afhankelijk te zijn van één type

Jonge architecten
Jan Nauta

Cadeaus in een gebouw

Jan Nauta (1982) laat foto's zien van een landhuis in Zeeland, mooi ingebed in het landschap. Hij is er trots op en geniet van het bouwproces. "Het is heel leuk om een luxe villa te ontwerpen. Maar ik hoop dat ik **als architect ook iets aan de wereld kan bijdragen.**" Drie jaar geleden richtte hij zijn bureau op in Rotterdam, Studio Nauta. Zijn eerste opdracht was de uitbreiding van een villa in Rotterdam. Daarna volgde de verbouwing van een school in Amsterdam tot een gezinswoning. Inmiddels heeft zich ook een grotere klus aangediend. Het oude film- en muziektheater LantarenVenster in Rotterdam wordt verbouwd tot bioscoop en kantoren voor de filmindustrie. Voor deze opdracht heeft hij een coalitie gesloten met het architectenbureau ZUS. En dan heeft hij naast het landhuis in Zeeland ook nog een opdracht lopen voor twee vakantiehuizen in Friesland. Drie jaar geleden twijfelde Nauta nog of hij wel een bouwende architect wilde worden. Hij maakte tentoonstellingen en deed onderzoek, wat hij overigens nog steeds doet. "Kennisonwikkeling en uitwisseling horen bij het vak. Maar door de crisis zijn er nu zoveel kansen voor jonge architecten. Wij hebben niet de overhead van de gevestigde architectenbureaus, maar wel het netwerk om expertise in te huren. Het klimaat is nu ook heel anders. Een chic kantoor is niet meer nodig om opdrachtgevers te overtuigen. En er is **ruimte voor experimenten.**" Het is leerzaam om villa's te ontwerpen en te verbouwen. Toch is dat niet zijn toekomstdroom. "Ik zou heel graag publieke gebouwen ontwerpen die echt aansluiten op de omgeving. Nu zijn het vaak eilandjes in de stad. Alsof er een ruimteschip is geland." Ook wil hij steden aantrekkelijker maken door leegstaande panden te verbouwen tot bijvoorbeeld woningen. "Je vindt zoveel cadeautjes in een bestaand gebouw. Hoe laat je die zien? Dat is voor mij een uitdaging."

HENNY DE LANGE

Nauta's ontwerp van het Zeeuwse landhuis.

energie. Maar de discussie blijft nu nog te veel in de achterkamertjes. Een terugtrekkende overheid moet juist meer uitleggen." Ook bij de trek naar de stad mag de voorlichting wat ruimhartiger, zegt Dijkstra. "In het Jaar van de Ruimte moeten we discussiëren over de economische waarde van de stad en de agglomeratiekracht – een netwerk van middelgrote steden die gezamenlijk optrekken – die veel waarde toevoegt. Dertig jaar geleden was de vraag: hoe houden we rood en groen, stad en platteland, uit elkaar? Nu dat is losgelaten, blijkt de fysieke expansie van steden wel mee te vallen. De groei zou wellicht binnen de stad kunnen worden opgelost door de ruimte beter te benutten." Uitbreiden in de stad lijkt onlogisch, nu de digitalisering van de samenleving alles binnen handbereik brengt. "De uitwisseling van kennis loopt goed, je kunt overal bij en alles is te vinden. Maar voor een baan, een idee, om iets nieuws te beginnen kruipen we bij elkaar, dan heb je aan een tablet niet genoeg. Dat noopt mensen elkaar op te zoeken."

Los het zelf maar op

Nog altijd zoekt een deel van de bevolking de ruimte van het buitengebied om er te wonen, vult Luiten aan. Maar gezien de bevolkingssamenstelling ligt het voor de hand dat een groter deel op zoek gaat naar contact, zorg en voorzieningen. "Het is onze hardnekkige wens om te klonteren." Dat kan volgens sommige scenario's zelfs leiden tot een forse groei van de steden, zegt Dijkstra. "Mede door een opgekropte ruimtelijke vraag als gevolg van de crisis waar we uitkomen, kan die groei zelfs vinex-achtig uitpakken. En de overheid zegt: los het zelf plaatselijk maar op."

Tweede Daalsedijk

Woningen, cafés, restaurantjes en bedrijfsruimten moeten het voormalige werkterrein van NS aan de Tweede Daalsedijk in Utrecht omvormen tot een bruisend deel van de stad. Het gebied van elf hectare tussen de Amsterdamsestraatweg en de spoorlijn van Utrecht naar Amsterdam is een mooi voorbeeld van de herontwikkeling binnen de stad, die rijksadviseurs Dijkstra en Luiten zinvol vinden. Ondanks zijn centrale ligging is het terrein waar vroeger de werkplaats voor spoorwissels stond bij veel stadsbewoners nog onbekend. De buurt wordt betrokken bij de ontwikkeling van het nieuwe stadsdeel Wisselspoor, waarin de monumentale gebouwen van locomotiefbouwer Werkspoor zoveel mogelijk overeind zullen blijven.

Waar dat toe kan leiden, is binnenkort te zien in de nieuwe wijk Oosterwold in Almere, waar 15.000 woningen zullen verrijzen zonder bouwregels. "Huizen, maar ook wegen, kabels, leidingen, de bewoners moeten alles zelf doen", zegt Luiten. "Dat levert belangrijke ervaringen op in hoeverre de burger het zelf kan als de overheid zich er niet mee bemoeit. Vinex en Oosterwold zijn volkshuisvestelijk gezien elkaars tegenpolen, er ontstaat een reeks van nieuwe criteria. Ook dat maakt voorspellen ha-chelijk." Tegelijk vraagt de globalisering om planologie vanuit een economisch oogpunt, stelt Dijkstra. "Die is erop gericht de stad compact te houden, met een goed openbaar vervoer en bereikbare voorzieningen. Als er vraag is naar ruimte, moet je in de hele breedte kijken waar

je die kunt bieden: hoogbouw, laagbouw, maar ook hergebruik van verouderde flats, leegstaande kantoren en afgedankte fabrieken en herontwikkeling van stadsdelen die ooit een andere bestemming hadden. Er is ruimte te winnen door te stapelen – Rotterdam laat dat zien. Maar hoogbouw is niet het enige antwoord op groei, het is maar een klein segment van wat de stad kan bieden." Om economisch aantrekkelijke steden te combineren met een hoge kwaliteit van leven blijft een zekere mate van sturing vanuit de overheid nodig, stelt Dijkstra. "We moeten niet kapot maken wat over twintig jaar weer waarde kan hebben." Landschappelijk is al een kentering te zien, zegt Luiten, nu de Tweede Kamer staatssecretaris Dijksma middels een breed gesteunde motie heeft gevraagd een nieuwe visie op de nationale parken te ontwikkelen. "Het vorige kabinet heeft het hele instrumentarium van landschapsbescherming misschien wat te overhaast overboord gegoooid." Een beetje sturing is volgens hem ook gewenst bij de krimp aan de randen van het land. "Het Rijk is niet aanspreekbaar voor de vrijkomende stallen en schuren op het platteland. Dat vind ik vreemd. Het Rijk is wel aanspreekbaar op de schaalvergroting in de landbouw, maar niet op de keerzijde daarvan: de ligboxenstallen met asbest daken die in het landschap staan te verloederen." Groningen biedt een uitgelezen kans om te laten zien dat het anders kan, meent Luiten. "In Groningen komen met compensatie voor aardbevingschade, krimp en energietransitie een aantal dingen bij elkaar die vragen om sturing, zonder terug te vallen op recepten uit de vorige eeuw."